

Χρήστος Κάτσικας
Από την Μπολόνια στην Πράγα. Το οργουελιανό
όραμα της «αγοράς» για την τριτοβάθμια
εκπαίδευση

«Προχωράμε σε μια εποχή μεγάλων αλλαγών στις συνθήκες εκπαίδευσης και απασχόλησης, σε μια διαφοροποίηση των κύκλων επαγγελματικής καριέρας, με την εκπαίδευση και την κατάρτιση διά βίου να γίνονται ξεκάθαρα υποχρέωση».

Από την εισαγωγή της Διακήρυξης της Σορβόνης, Μάιος 1998

Οι στόχοι των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων για την τριτοβάθμια εκπαίδευση έχουν τη δική τους ιστορία όσον αφορά το σχεδιασμό και τις κατευθύνσεις τους. Από το 1998 μέχρι σήμερα πραγματοποιήθηκαν μια σειρά διασκέψεις σε επίπεδο πρωθυπουργών, υπουργών Παιδείας, κυβερνητικών παραγόντων και πανεπιστημιακών εντεταλμένων των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων. Το Μάιο του 1998 στη Σορβόνη οι υπουργοί Παιδείας της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Αγγλίας και της Ιταλίας (δηλαδή ο «σκληρός πυρήνας» του κεφαλαίου της ΕΕ, ο οποίος αποβλέπει στην ισχυροποίησή του, μέσα από την επιβολή των απαιτήσεών του στην οργάνωση της Ανώτατης Εκπαι-

δευσης και τη βελτίωση των όρων ανταγωνισμού του με τα άλλα κέντρα) υπογράφουν συμφωνία «για τον εναρμονισμό της δομής του Ευρωπαϊκού Συστήματος Ανώτατης Εκπαίδευσης». Τον Ιούνιο του 1999 στην Μπολόνια οι 15 υπουργοί Παιδείας της ΕΕ μαζί με τις υπό σύνδεση χώρες — συνολικά 29 υπουργοί, με τον Γεράσιμο Αρσένη για λογαριασμό της Ελλάδας— υπογράφουν κοινή διακήρυξη που υιοθετεί τις προτάσεις της Σορβόνης, θέτει τις βασικές κατευθύνσεις των αλλαγών στη δομή των πανεπιστημιακών σπουδών και έχει οριζόντια ολοκλήρωσης το 2010. Παράλληλα στη Λισαβόνα το Μάρτιο του 2000, στο έκτακτο συνέδριο κορυφής των Ευρωπαίων

ηγετών τονίστηκε «ο στόχος της ανάπτυξης της διά βίου εκπαίδευσης ως μιας πολύ σημαντικής πτυχής του χώρου της Ευρωπαϊκής Ανώτατης Εκπαίδευσης». Τον Ιανουάριο του 2001 στις Βρυξέλλες στην Έκθεση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Βρυξέλλες 31-1-2001, COM «2001» 59 final) καθορίζονται «οι συγκεκριμένοι μελλοντικοί στόχοι των εκπαιδευτικών συστημάτων». Ενδιάμεσος σταθμός στην επεξεργασία της διακήρυξης της Μπολόνια στο δρόμο προς την Πράγα, αποτελεί η συνάντηση εκπροσώπων των Ευρωπαϊκών Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης (ουσιαστικά ειδικών εντεταλμένων των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων) στη Σαλαμάνκα της Ισπανίας, στις 29-30/3/2001, οι οποίοι επιχείρησαν να λύσουν ορισμένα προβλήματα που είχαν παρουσιαστεί στην Μπολόνια και να κάνουν τα συμπεράσματά της σημείο αναφοράς στη Σύνοδο της Πράγας. Η συνάντηση της Σαλαμάνκα ζητά ελαστικότητα των προγραμμάτων σπουδών και ανάπτυξη των ατομικών δεξιοτήτων των φοιτητών τους με στόχο την απασχολησιμότητά τους, κινητικότητα στον Ενιαίο Ευρωπαϊκό χώρο, καθιέρωση των κύκλων σπουδών και των πιστωτικών μονάδων όχι μόνο στην εκπαίδευση, αλλά και στην αγορά εργασίας, διασφάλιση και πιστοποίηση της ποιότητας μέσα από μία αξιολόγηση που θα προάγει κατ' αρχάς τον ανταγωνισμό και κινητικότητα φοιτητών και προσωπικού. Ακολούθησε η Σύνοδος της Πράγας (18-19/3/2001) και έχει ήδη ανακοινωθεί ότι το 2003 στο Βερολίνο οι υπουργοί Παιδείας θα συναντηθούν ξανά για μια αξιολόγηση της μέχρι τότε πορείας.

Στο σημείο αυτό χρειάζεται επίσης να επισημάνουμε ότι όλες οι παραπάνω κινήσεις και οι σχεδιασμοί είναι προσαρμοσμένοι στις υποδείξεις της *Λευκής Βίβλου* για

την απασχόληση, σύμφωνα με την οποία «η εκπαίδευση χρειάζεται να εκλογικευτεί προβλέποντας λιγότερο μακροχρόνιες γενικές καταρτίσεις και ανταποκρινόμενη περισσότερο στις ανάγκες της αγοράς, προωθώντας την επαγγελματική κατάρτιση ως εναλλακτική της πανεπιστημιακής».

Ο σχεδιασμός

«Να αναγνωρισθούν οι ανάγκες της οικονομίας, ως καθοριστικός παράγων για τη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών».

(ΣΕΒ, Η Πρόσκληση της απασχόλησης, 28 Φεβρουαρίου 2001)

Κύριο σημείο τομής τόσο της Διακήρυξης της Μπολόνια όσο και της Συνόδου της Πράγας είναι η άμεση και χωρίς παρεκκλίσεις προσαρμογή της ανώτατης εκπαίδευσης στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, η οποία επιβάλλει τη γρήγορη και μαζική χορήγηση πρακτικών και άμεσα αναλώσιμων επαγγελματικών εφοδίων, με παράλληλη δραστηκή μείωση του κόστους των ευρωπαϊκών πανεπιστημιακών σπουδών μέσω της υιοθέτησης των δύο κύκλων του συστήματος σπουδών, οι οποίοι διαχωρίζονται λειτουργικά και δομικά με την απόκτηση ενός πρώτου επαγγελματικού πτυχίου και ονομάζονται, αντίστοιχα, «προπτυχιακός» και «μεταπτυχιακός». Η πανεπιστημιακή εκπαίδευση μετατοπίζεται στα προορισμένα για πολύ λιγότερους μεταπτυχιακά, με νέους φραγμούς και υψηλά δίδακτρα. Οι προπτυχιακές σπουδές υποβαθμίζονται σε μια πρακτική και ληξιπρόθεσμη επαγγελματική εκπαίδευση που ικανοποιεί τις άμεσες απαιτήσεις της «αγοράς».

Οι λέξεις-κλειδιά «ανταγωνιστικότητα», «κινητικότητα» και «απασχολησιμότητα», είναι η ουσία που αποκαλύπτει τους πραγ-

ματικούς στόχους των υπουργών Παιδείας των ευρωπαϊκών χωρών. Οι αλλαγές στα εκπαιδευτικά συστήματα πρέπει να εναρμονιστούν με τις γενικότερες αναδιαρθρώσεις που προωθεί η ΕΕ, με τις αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις και τις ανάγκες του μεγάλου κεφαλαίου ώστε να παράγεται μαζικά ένα ευέλικτο, μισοειδικευμένο εργατικό δυναμικό και μια ελίτ επιστημόνων στην υπηρεσία της καπιταλιστικής παραγωγής και της σημερινής φάσης ανάπτυξής της.

Αυτό συνάγεται άμεσα από την υιοθέτηση ενός συστήματος σπουδών που θα στηρίζεται βασικά σε δυο κύκλους σπουδών, έναν προπτυχιακό και ένα μεταπτυχιακό. Αυτή η κατεύθυνση σημαίνει ότι ο «τίτλος» του «πρώτου κύκλου σπουδών», που θα έχει άμεση αναφορά στην αγορά εργασίας, δε θα έχει καμιά απολύτως σχέση με τα πανεπιστημιακά πτυχία που όλοι γνωρίζουμε μέχρι σήμερα. Σημαίνει ότι τα πανεπιστήμια θα βγάλουν μαζικά αποφοίτους χωρίς ολοκληρωμένες επιστημονικές γνώσεις, που θα έχουν απλώς μια αρχική κατάρτιση. Χωρίς ολοκληρωμένες επιστημονικές γνώσεις δε θα έχουν φυσικά και τα αντίστοιχα επαγγελματικά δικαιώματα που αρκετοί επιστημονικοί κλάδοι έχουν κατοχυρώσει μέχρι σήμερα. Δηλαδή, θα αποτελούν μια στρατιά «απασχολήσιμων», «ευέλικτων» και χωρίς δικαιώματα νέων που η «θεά-αγορά» θα έχει στη διάθεσή του για να αξιοποιεί σύμφωνα με τις ανάγκες της.

Οι στόχοι

Στόχος όλων αυτών των ρυθμίσεων είναι να προδιαγραφεί ένα κοινό πλαίσιο «ευέλικτης» οργάνωσης και λειτουργίας των Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης, με σκοπό τη στενότερη και αποδοτικότερη

υπαγωγή τους στα συμφέροντα του ευρωπαϊκού κεφαλαίου και την προώθηση ενός νέου καταμερισμού εργασίας, που θα έχει ως αναπόφευκτο αποτέλεσμα τη μείωση του επιστημονικού δυναμικού. Μείωση που συντελείται με την αντικατάσταση της μεγάλης πλειοψηφίας του, από ένα «ευέλικτο» ημιειδικευμένο και φτηνό εργατικό δυναμικό, χωρίς δικαιώματα και με την ψευδαίσθηση του πανεπιστημιακού τίτλου.

Η βασική αιτία αυτής της αναδιάρθρωσης βρίσκεται στο γεγονός ότι η τεράστια αύξηση της συγκέντρωσης και της συγκροποίησης του κεφαλαίου, καθώς και το βάθεμα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, δίνει τη δυνατότητα στο κεφάλαιο να οργανώνει την παραγωγή με πολύ λιγότερο υψηλά ειδικευμένο-επιστημονικό δυναμικό. Ταυτόχρονα τα σύγχρονα μέσα παραγωγής, έχοντας ενσωματώσει το τυποποιημένο κομμάτι της διανοητικής εργασίας, διευκολύνουν ακόμη περισσότερο την ελάττωση του επιστημονικού δυναμικού και την αναπλήρωσή του από ένα μαζικό στρώμα χειριστών της νέας τεχνολογίας.

Στην ουσία, οι Διακηρύξεις της Μπολόνια και της Πράγας έρχονται να γενικεύσουν και να συστηματοποιήσουν αλλαγές που ήδη έχουν ξεκινήσει και επιταχύνονται την τελευταία εικοσαετία μέσα από εθνικές και κοινοτικές ρυθμίσεις, με σκοπό την προσαρμογή των Δημόσιων Πανεπιστημίων στις γενικότερες αναδιαρθρώσεις της «νέας οικονομίας» και των εργασιακών σχέσεων. Αλλαγές που αντιστοιχούν στην αναπτυγμένη μορφή του ώριμου καπιταλισμού, της σύμφυσης κράτους και μονοπωλίων, και επομένως χαρακτηρίζονται από την οργανική σύνδεση των Δημόσιων Πανεπιστημίων με τις ανάγκες της καπιταλιστικής αναπαραγωγής.

Το τοπίο της αλλαγής και η αλλαγή του τοπίου

Η επιβίωση των Πανεπιστημίων και ο βαθμός κρατικής επιχορήγησής τους συνδέεται σταδιακά με την ικανότητά τους να προσελκύουν πελάτες-φοιτητές (υποσχόμενα καλή επαγγελματική σταδιοδρομία), καθώς και κάθε λογής χρηματοδότες. Έτσι στη θέση του ως σήμερα, κατ' όνομα βεβαίως, «κοινωνικού» τους ρόλου, μπαίνει η πλήρης υποταγή στις απαιτήσεις και τα συμφέροντα των χρηματοδοτών τους. Με λίγα λόγια, τα Πανεπιστήμια εξωθούνται να συμπεριφερθούν όλο και περισσότερο σαν κεφαλαιοκρατικές επιχειρήσεις, που, με θεμιτά και αθέμιτα μέσα, σε βάρος των κοινωνικών αναγκών, της επιστήμης και του επιπέδου των σπουδών, εντοπίζουν όλο το ενδιαφέρον τους στο πώς θα εξασφαλίσουν μεγαλύτερα έσοδα.

Το βασικό εργαλείο για την επιβολή αυτής της πολιτικής είναι η αξιολόγηση και η σύνδεσή της με τη χρηματοδότηση. Κριτή-

ριο της ποιότητας των Πανεπιστημίων και των πανεπιστημιακών σπουδών παύει να αποτελεί το περιεχόμενο των προγραμματιζόμενων σπουδών, η υποδομή και η όλη επιστημονική δραστηριότητά τους και γίνεται η ανταπόκρισή τους στις ανάγκες της «αγοράς», στη βάση των υποδείξεων των εργοδοτών. Ανταπόκριση που επιχειρείται να ταυτιστεί μάλιστα με τις ανάγκες των φοιτητών-πελατών, με το απατηλό επιχείρημα ότι θα τους εξασφαλίσει άμεσα δουλειά. Αποκαλυπτικός ως προς αυτό είναι ο Guy Haug, ο διευθύνων σύμβουλος της Ένωσης Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων, ο οποίος σε συνέντευξή του δηλώνει ότι: «η ποιότητα σχετίζεται με την ανταπόκριση που έχουν οι σπουδές στον πραγματικό κόσμο και το ποσοστό των φοιτητών που καταφέρνουν να μορφωθούν, έτσι ώστε να υπάρξει ανταπόκριση στην αγορά εργασίας. Τελικά, η ποιότητα πρέπει να αποτιμάται με αυτό που οι φοιτητές χρειάζονται και επιθυμούν, και όχι με γνώμονα κάποια αφηρημένη έννοια ακαδημαϊκής γνώσης».